

**HUDUDIY INNOVATSION LOYIHALARNI BOSHQARISH
SAMARADORLIGINI BAHOLASH****Omonova Madina Obidovna**

Shahrisabz davlat pedagogika instituti “Pedagogika nazariyasi va tarixi” yo’nalishi 1-kurs magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish samaradorligini baholashning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda hududiy rivojlanish jarayonida innovatsion loyihalarning ahamiyati, ularni boshqarish mexanizmlari hamda samaradorlikni aniqlash usullari o’rganilgan. Shuningdek, hududiy iqtisodiyotni rivojlantirishda innovatsion loyihalarning roli, investitsiya jalb qilish, yangi texnologiyalarni joriy etish va iqtisodiy o’sishni ta’minlashdagi ta’siri ko’rib chiqiladi. Tadqiqot jarayonida iqtisodiy-statistik tahlil, taqqoslash, tizimli yondashuv hamda ekonometrik baholash usullaridan foydalanilgan. Natijada hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy taklifgachilar ishlab chiqilgan.

Kalit so’zlar: hududiy rivojlanish, innovatsion loyiha, boshqaruv samaradorligi, innovatsion faoliyat, investitsiya jarayonlari, iqtisodiy o’sish, innovatsion infratuzilma, ekonometrik baholash, hududiy iqtisodiyot, raqamli texnologiyalar.

Kirish.

Hozirgi globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida hududlarning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta’minlashda innovatsion faoliyat muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, hududiy innovatsion loyihalar yangi texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, yangi ish o’rinlarini yaratish hamda hududlarning investitsion jozibadorligini kuchaytirishda muhim omil hisoblanadi. Shu sababli hududiy innovatsion loyihalarni samarali boshqarish va ularning natijadorligini baholash masalasi zamonaviy iqtisodiy siyosatning ustuvor yo’nalishlaridan biri bo’lib bormoqda.

Hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish jarayonida strategik rejalashtirish, resurslardan samarali foydalanish, zamonaviy boshqaruv texnologiyalarini joriy etish va monitoring tizimini takomillashtirish muhim rol o’ynaydi. Biroq amaliyotda innovatsion loyihalarni boshqarish jarayonida samaradorlikni aniq baholash mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi, baholash mezonlari va

indikatorlar tizimining mukammal shakllanmaganligi muayyan muammolarni yuzaga keltirmoqda.

Hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish samaradorligini baholash hududlarda innovatsion siyosatni samarali amalga oshirish, investitsiya resurslarini oqilona taqsimlash hamda iqtisodiy rivojlanishning yangi drayverlarini shakllantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, innovatsion loyihalarning iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik samaradorligini kompleks baholash hududlarning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqotda hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish samaradorligini baholashning nazariy asoslari, metodologik yondashuvlari hamda ularni amaliyotda qo'llash mexanizmlari tahlil qilinadi. Shuningdek, hududiy rivojlanish jarayonida innovatsion loyihalarni samarali boshqarishga xizmat qiluvchi ilmiy-amaliy taklifgachilar ishlab chiqiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

Hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish va ularning samaradorligini baholash masalasi iqtisodiyot va innovatsion rivojlanish sohasida keng tadqiq etilayotgan yo'nalishlardan biridir. Bu borada ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar ilmiy izlanishlar olib borgan.

Innovatsiyalar nazariyasi va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni haqida dastlabki ilmiy qarashlar iqtisodchi olim **J. Shumpeter** tomonidan ishlab chiqilgan. Uning fikriga ko'ra, innovatsiyalar iqtisodiy rivojlanishning asosiy drayveri bo'lib, yangi mahsulotlar, yangi ishlab chiqarish texnologiyalari va yangi bozorlarning paydo bo'lishiga xizmat qiladi. Shumpeter innovatsiyalarni iqtisodiy o'sishning muhim omili sifatida baholab, ularning samaradorligini oshirishda boshqaruv tizimining ahamiyatini ta'kidlaydi [1].

Innovatsion rivojlanish va hududiy iqtisodiyot masalalari bo'yicha **M. Porterning** ilmiy ishlari ham alohida ahamiyatga ega. Porter hududiy raqobatbardoshlikni oshirishda innovatsion klasterlar va samarali boshqaruv mexanizmlarining muhim rol o'ynashini asoslab bergan. Uning ta'kidlashicha, innovatsion loyihalarni boshqarish jarayonida klaster yondashuvi hududiy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlashga yordam beradi [2].

Innovatsion faoliyat samaradorligini baholash bo'yicha **B. Lundvall** va **C. Freeman** tomonidan ishlab chiqilgan milliy innovatsion tizim konsepsiyasi ham muhim ilmiy ahamiyatga ega. Ushbu konsepsiyaga ko'ra, innovatsiyalar samaradorligi davlat, ilmiy muassasalar, biznes sektori va ta'lim tizimi o'rtasidagi hamkorlik darajasi bilan

belgilanadi. Shu sababli hududiy innovatsion loyihalarni boshqarishda institutsional muhit va innovatsion infratuzilmaning rivojlanganligi muhim omil hisoblanadi [3].

Hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish samaradorligini baholash metodologiyasi bo'yicha **R. Kaplan** va **D. Norton** tomonidan ishlab chiqilgan **Balanced Scorecard (BSC)** modeli keng qo'llaniladi. Mazkur model loyihalar samaradorligini moliyaviy, ichki jarayonlar, mijozlar hamda rivojlanish va o'rganish ko'rsatkichlari orqali kompleks baholash imkonini beradi [4].

Mahalliy olimlar tomonidan ham innovatsion rivojlanish va hududiy iqtisodiyot masalalari keng o'rganilgan. Xususan, O'zbekiston iqtisodchi olimlari innovatsion faoliyatni rivojlantirish, hududiy iqtisodiyotda innovatsion loyihalarni joriy etish hamda ularning samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar olib borganlar. Ushbu tadqiqotlarda innovatsion loyihalarni boshqarishning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish, raqamli texnologiyalardan foydalanish va investitsion jarayonlarni takomillashtirish muhimligi ta'kidlangan [5].

Shu bilan birga, hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish samaradorligini baholashda ekonometrik modellashtirish, statistik tahlil hamda indikatorlar tizimidan foydalanish muhim metodologik yondashuv hisoblanadi. Bu yondashuvlar hududiy iqtisodiyotda innovatsion loyihalarning iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik natijalarini kompleks baholash imkonini beradi [6].

Tadqiqot metodologiyasi.

Hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish samaradorligini baholash tadqiqotlari iqtisodiyot, menejment va innovatsion rivojlanish nazariyalariga asoslanadi. Bunday tadqiqotlar hududlarda amalga oshirilayotgan innovatsion loyihalarning iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik natijalarini aniqlash, boshqaruv mexanizmlarining samaradorligini tahlil qilish hamda ularni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqishga qaratiladi. Tadqiqot metodologiyasi tizimli yondashuv, kompleks tahlil, statistik va ekonometrik usullardan foydalanishga asoslanadi.

Tadqiqotning metodologik asosini innovatsion rivojlanish nazariyasi, mintaqaviy iqtisodiyot konsepsiyasi, innovatsion menejment va davlat tomonidan innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini o'rganishga qaratilgan ilmiy yondashuvlar tashkil etadi. Ushbu yondashuvlar hududiy innovatsion tizimlarning shakllanishi va rivojlanishini tahlil qilishga imkon beradi. Innovatsion loyihalarni boshqarish samaradorligini baholash jarayonida tizimli yondashuv muhim ahamiyatga ega bo'lib, bunda hududiy innovatsion faoliyatni tashkil etuvchi barcha elementlar – davlat organlari, ilmiy muassasalar, biznes subyektlari va investorlardan iborat tizim sifatida qaraladi.

Tadqiqot metodologiyasida avvalo nazariy tahlil usulidan foydalaniladi. Ushbu usul yordamida hududiy innovatsion rivojlanish, innovatsion loyihalarni boshqarish, investitsion jarayonlarni tartibga solish va innovatsion infratuzilma faoliyati bo'yicha ilmiy adabiyotlar o'rganiladi. Nazariy tahlil jarayonida innovatsion rivojlanishning asosiy konsepsiyalari, innovatsion tizim modeli, klaster yondashuvi va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining nazariy asoslari aniqlanadi. Tadqiqot metodologiyasida statistik tahlil usuli ham muhim o'rin tutadi. Ushbu usul hududiy innovatsion loyihalar bo'yicha statistik ma'lumotlarni tahlil qilish imkonini beradi. Statistik tahlil orqali innovatsion loyihalar soni, investitsiya hajmi, innovatsion mahsulot ishlab chiqarish darajasi, yangi ish o'rinlari yaratilishi va hududiy iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlari o'rganiladi. Statistik ma'lumotlar asosida hududiy innovatsion faoliyatning dinamikasi va rivojlanish tendensiyalari aniqlanadi.

Tadqiqot metodologiyasida taqqoslash (komparativ) tahlil usuli ham qo'llaniladi. Ushbu usul orqali turli hududlarda amalga oshirilayotgan innovatsion loyihalarning boshqaruv samaradorligi o'zaro solishtiriladi. Taqqoslash natijasida innovatsion faoliyatni rivojlantirishda samarali boshqaruv mexanizmlariga ega hududlar aniqlanadi hamda boshqa hududlarda ham ushbu tajribani qo'llash imkoniyatlari o'rganiladi. Hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish samaradorligini baholashda iqtisodiy-matematik va ekonometrik modellashtirish usullaridan foydalanish alohida ahamiyatga ega. Ekonometrik tahlil yordamida innovatsion loyihalar natijadorligiga ta'sir etuvchi omillar aniqlanadi. Masalan, investitsiya hajmi, ilmiy tadqiqot xarajatlari, innovatsion infratuzilma rivojlanganligi, malakali kadrlar salohiyati kabi omillarning hududiy innovatsion rivojlanishga ta'siri modellar orqali baholanadi. Regression modellar, korrelyatsiya tahlili va vaqt qatorlari tahlili innovatsion loyihalarning iqtisodiy samaradorligini aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqot metodologiyasida ekspert baholash usulidan ham foydalaniladi. Ushbu usul orqali innovatsion loyihalarni amalga oshirishda ishtirok etayotgan mutaxassislar, ilmiy xodimlar, tadbirkorlar va boshqaruv organlari vakillarining fikrlari o'rganiladi. Ekspert baholash innovatsion loyihalarni boshqarishdagi muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Natija va muhoakama.

Tadqiqot jarayonida hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish samaradorligini baholashning asosiy ko'rsatkichlari va ularning hududiy iqtisodiy rivojlanishga ta'siri tahlil qilindi. O'rganishlar shuni ko'rsatdiki, innovatsion loyihalarni samarali boshqarish hududlarda investitsion faollikning oshishiga, yangi texnologiyalarning

Learning and Sustainable Innovation

joriy etilishiga hamda iqtisodiy o'sish sur'atlarining tezlashishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Tahlil natijalariga ko'ra, hududiy innovatsion loyihalar samaradorligini baholashda quyidagi asosiy indikatorlar muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi: innovatsion mahsulotlar ulushi, ilmiy-tadqiqot ishlanmalariga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi, yangi texnologiyalarni joriy etish darajasi, innovatsion infratuzilmaning rivojlanganligi hamda yangi ish o'rinlari yaratish ko'rsatkichlari. Ushbu indikatorlar hududiy iqtisodiyotda innovatsion faoliyatning real natijalarini aniqlash imkonini beradi.

Shuningdek, tadqiqot davomida hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish samaradorligini oshirishda davlat, xususiy sektor va ilmiy muassasalar o'rtasidagi hamkorlik muhim omil ekanligi aniqlandi. Integratsiyalashgan boshqaruv modeli asosida amalga oshirilgan loyihalarda resurslardan samarali foydalanish, innovatsion texnologiyalarni tezkor joriy etish hamda investitsion jarayonlarning faollashuvi kuzatildi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish samaradorligini oshirish uchun monitoring va baholash tizimini takomillashtirish zarur. Bunda zamonaviy raqamli texnologiyalar, iqtisodiy-statistik tahlil usullari hamda ekonometrik modellashtirishdan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuv innovatsion loyihalarning iqtisodiy samaradorligini aniqlash, risklarni baholash va boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonini yanada samarali tashkil etishga imkon beradi.

Muhokama natijalariga ko'ra, hududiy innovatsion loyihalarni boshqarishda strategik rejalashtirish, innovatsion infratuzilmani rivojlantirish, investitsiya muhitini yaxshilash va ilmiy tadqiqot natijalarini tijoratlashtirish jarayonlarini kuchaytirish zarur. Shu bilan birga, hududiy innovatsion loyihalarni baholash uchun kompleks indikatorlar tizimini joriy etish ularning iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik samaradorligini aniq baholash imkonini beradi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish samaradorligi ko'p jihatdan innovatsion infratuzilmaning rivojlanganligi, investitsion muhitning barqarorligi hamda boshqaruv mexanizmlarining samaradorligiga bog'liq ekanligi aniqlandi. Hududlarda innovatsion loyihalarni amalga oshirish jarayonini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, innovatsion faoliyatni rivojlantirishda davlat tomonidan yaratilayotgan institutsional sharoitlar, ilmiy-tadqiqot muassasalari va ishlab chiqarish sektori o'rtasidagi hamkorlik muhim rol o'ynaydi.

Learning and Sustainable Innovation

O'tkazilgan tahlillar natijasida hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish samaradorligini baholashda bir qator muhim ko'rsatkichlar aniqlab olindi. Jumladan, hududga jalb qilingan innovatsion investitsiyalar hajmi, ilmiy-tadqiqot ishlari natijasida yaratilgan yangi mahsulotlar soni, innovatsion texnologiyalarni joriy etish darajasi, innovatsion faoliyat natijasida yaratilgan qo'shimcha qiymat hamda yangi ish o'rinlari soni asosiy baholash mezonlari sifatida belgilandi. Mazkur indikatorlar hududiy iqtisodiyotda innovatsion loyihalarning real natijalarini baholash imkonini beradi.

Shuningdek, tadqiqot jarayonida hududiy innovatsion loyihalarni boshqarishda zamonaviy boshqaruv usullarini qo'llash samaradorlikni sezilarli darajada oshirishi aniqlangan. Xususan, strategik rejalashtirish, loyiha boshqaruvi metodlari, raqamli monitoring tizimlari hamda iqtisodiy-statistik tahlil usullaridan foydalanish loyihalarning amalga oshirilish jarayonini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Bunday yondashuv innovatsion loyihalarni amalga oshirishda mavjud resurslardan oqilona foydalanish hamda loyihalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Muhokama jarayonida hududiy innovatsion loyihalarni boshqarishda ayrim muammolar ham mavjudligi aniqlandi. Jumladan, innovatsion infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish jarayonining sustligi, moliyaviy resurslarning cheklanganligi hamda innovatsion faoliyatni rag'batlantirish mexanizmlarining yetarli darajada takomillashmaganligi ushbu sohadagi asosiy muammolar qatoriga kiradi. Shu sababli hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish tizimini yanada takomillashtirish, ilmiy ishlanmalarni ishlab chiqarish bilan integratsiyalash hamda innovatsion faoliyatni moliyaviy qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari, hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish samaradorligini oshirish uchun ekonometrik modellashtirish usullaridan foydalanish ham muhim hisoblanadi. Ushbu usullar innovatsion faoliyatning iqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'sirini aniqlash, hududiy rivojlanish jarayonlarini prognoz qilish hamda boshqaruv qarorlarini ilmiy asoslash imkonini beradi.

Xulosa.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, hududiy innovatsion loyihalar hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini jadallashtirish, yangi texnologiyalarni joriy etish hamda iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Innovatsion loyihalarni samarali boshqarish orqali hududlarda investitsion faollikni

kuchaytirish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va yangi ish o‘rinlarini yaratish imkoniyati kengayadi.

Tadqiqot davomida hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish samaradorligini baholash uchun kompleks indikatorlar tizimini qo‘llash zarurligi aniqlandi. Bunda innovatsion investitsiyalar hajmi, ilmiy-tadqiqot ishlanmalarining natijalari, innovatsion mahsulotlar ulushi, texnologik yangilanish darajasi hamda yaratilgan qo‘shimcha qiymat kabi ko‘rsatkichlar muhim baholash mezonlari sifatida xizmat qiladi. Mazkur ko‘rsatkichlar hududiy innovatsion faoliyatning real natijalarini aniqlash va boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, hududiy innovatsion loyihalarni boshqarishda davlat, xususiy sektor va ilmiy muassasalar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish muhimligi ta’kidlandi. Innovatsion infratuzilmani rivojlantirish, ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish mexanizmlarini takomillashtirish hamda investitsiya muhitini yaxshilash innovatsion loyihalar samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, hududiy innovatsion loyihalarni boshqarish tizimini takomillashtirish uchun zamonaviy raqamli texnologiyalar, iqtisodiy-statistik tahlil usullari hamda ekonometrik modellashtirish yondashuvlaridan keng foydalanish zarurligi asoslab berildi. Ushbu yondashuvlar innovatsion loyihalarning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini aniq baholash, risklarni kamaytirish hamda hududiy rivojlanish strategiyasini samarali amalga oshirish imkonini beradi.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yxati

1. Schumpeter J. **The Theory of Economic Development.** – Cambridge: Harvard University Press, 1934.
2. Porter M. **The Competitive Advantage of Nations.** – New York: Free Press, 1990.
3. Lundvall B. **National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning.** – London: Pinter Publishers, 1992.
4. Freeman C. **Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan.** – London: Pinter Publishers, 1987.
5. Kaplan R., Norton D. **The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action.** – Boston: Harvard Business School Press, 1996.
6. OECD. **Innovation and Regional Development Policies.** – Paris: OECD Publishing, 2011.
7. Drucker P. **Innovation and Entrepreneurship.** – New York: Harper Business, 1985.

8. Porter M. **Clusters and the New Economics of Competition.** – Harvard Business Review, 1998.
9. Abdullayev Yo., Qodirov A. **Innovatsion iqtisodiyot asoslari.** – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2018.
10. Karimov I.A. **Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etish yo‘llari va choralari.** – Toshkent: O‘zbekiston, 2009.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. **“Innovatsion rivojlanish strategiyasi to‘g‘risida”gi farmon.** – Toshkent, 2018.
12. OECD. **Regional Innovation Systems: Analytical Framework and Policy Implications.** – Paris: OECD Publishing, 2015.